

JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITIES SCIENCES RESEARCH

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Open Access Refereed e-Journal & Refereed & Indexed

Article Type	Research Article	Accepted / Makale Kabul	27.10.2019
Received / Makale Geliş	20.08.2019	Published / Yayınlanma	28.10.2019

EĞİTİM KAVRAMININ YAKIN ANLAMLARI NEAREST MEANINGS OF EDUCATION CONCEPT

Dr. Fatih Menderes BİLGİLİ

Adana / TÜRKİYE, ORCID: 0000-0001-5123-8674

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.1521>

Reference: Bilgili, F. M. (2019). Eğitim Kavramının Yakın Anlamları. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 6(43): 3198-3205.

ÖZET

Din kavramının doğru anlaşılmasında temel özellik ve tezahür ayırımının yapılması önemlidir. Bu bağlamda hükümlerdeki temel özellikler değişmezken tezahürler teknolojik gelişime, coğrafyaya, çağa, topluma veya başka nedenlere göre değişebilmektedir. Dindeki temel ilkelerle bunların tezahürleri arasındaki ayırım, din eğitimi açısından çok önemlidir.

Din eğitimi, insanın kendisi, yaratıcısı ve mahlûkatla yaratılış amacına uygun nitelikli bir ilişki kurabilmelidir. Din eğitimi insanı din ile buluşturur onun potansiyel yeteneklerini aktif hâle getirip geliştirerek iyi insan yetiştirir. Kısacası din eğitimi, insanın din ile talim ve terbiye faaliyetidir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Öğretim, Terbiye, Edep.

ABSTRACT

It is important to make a distinction between basic features and manifestations in understanding religion correctly. In this context, while the basic features of the provisions do not change, the manifestations may vary according to technological development, geography, age, society or other reasons. The distinction between the basic principles of religion and their manifestations is very important for religious education.

Religious education should be able to establish a quality relationship with the human being, the creator and the creature in accordance with the purpose of creation. Religious education brings people together with religion and activates and develops its potential talents. In short, religious education is the activity of human being through education and training.

Keywords: Education, Teaching, Dressage, Adab

1. GİRİŞ

Öncelikle eğitilenin biyolojik, psikolojik ve sosyolojik açıdan durum analizinin yapılması yani tabii olduğu sistemin bilinmesi kaçınılmazdır. İçinde bulunduğu sistemi göz ardı ederek hazırlanan programların eğitime fayda sağlama ihtimali oldukça düşüktür (Najmuddin, 1981: 8/22). Bu sebeple eğitimi hazırlayan ve verenler, eğitecek varlığın ait olduğu sistemleri çok iyi tespit edip içselleştirmelidir. Aksi takdirde eğitimde istenilen sonuca ulaşamaz. Belki bu nedenlerle günümüzde çoğunlukla eğitiminin olabildiğince eğitilen merkezli olması gerektiği söylenmektedir (Selçuk, 1990: 65). Ancak bu anlayışın da öğretmeni pasif duruma düşürebileceği göz ardı edilmemelidir.

Bu nedenle ilim ve teknolojinin bu kadar hızlı geliştiği bir çağda hem eğiten hem de eğitilen kendisini geliştiren bir rol üstlenebilir. Yani öğretmen bir taraftan öğrenirken bir taraftan da öğretir. Bu konuda çağın ilmine ve idrakine sahip ilim, irfan ve hikmet ehli insanların varlığına ihtiyacımız vardır. Ancak bu insanlar eğitime bilgiyi ve teknolojiyi verimli/yerinde kullanabilme becerisini ve bakış açısını (metodoloji) kazandırabilir. Bu başarılabilirse öğrencinin önündeki sistem, hoca, imkân/fırsat, yer ve zaman engeli de büyük oranda kalkabilir. Bunun için de öğrenen sistemlerin merkezinde bulunan insan

iyi tanınmalıdır. Yani insanın ait olduğu sistemlerin ve bu sistemlerde geçerli olan ilmî yapının açıkça ortaya konulması gerekir.

İnsanı meydana getiren bileşenler ve bu bileşenlerin kendisini fonksiyonel kıldığı sistemler faydalı ve ekonomik bir eğitim programı hazırlamada vazgeçilmez bir gerekliliktir. Bu sistemler ilmî analizler neticesinde elde edilmelidir. Analiz yapmak bir bakıma kendimizi sınırlandırmak demektir. Çünkü araştırılan nesnel teorilerle sınırlıdır ve onlar hakkında söyleyebileceğimiz şeyler de aksiyomlar, tanımlar ve çıkarım kurallarından ibarettir (King, 2003: 121). Bu yöntemin sağladığı katkılarla insanı meydana getiren bileşenleri tespit edebiliriz. Bu bileşenlerle insan dinamik bir hüviyete sahiptir. Bu bağlamda insanı, “*Bio-sosyal, kompleks-adaptif, gaye yönelik öğrenen, enformasyon prosesleyen, sibernetik, dinamik bir sistem*” olarak tanımlayabiliriz (Özenli, 1999:C3). İnsanı meydana getiren bu bileşenleri ve bunların ait olduğu sistemleri tespit etmek eğitim için gereklidir fakat yeterli değildir. İnsana dinamik bir yapı kazandıracak ve onu harekete geçirecek bir programın hazırlanması ve uygulanması gerekir. Bu da din eğitiminde metod sorununu gündeme getirir.

2. EĞİTİM (TERBİYE), ÖĞRETİM (TALİM), EDEB (TE’DİB), ÖĞRETMEN (MUALLİM) VE ÖĞRENCİ (TALEBE) KAVRAMLARINA KISA BİR BAKIŞ

2.1. Terbiye / Eğitim

Arapçada terbiye kavramına karşılık Türkçede eğitim kavramı kullanılmaktadır. Türkçede “eğmek” kökünden gelen eğitim kavramı zamanla terbiye kavramının yerine kullanılmaya başlamıştır. Bu iki kavram birbirini tamamlayıcı olarak farklı amaçlarla da kullanılmaktadır (Bilgin, 1995: 18).

Din eğitiminin temel kavramlarından terbiye, lügat olarak düzeltmek, düzene koymak, ıslah etmektir (İbn Manzur, Ts: I/399-408). Terim olarak da bir şeyi olgunluk derecesine ulaştıncaya kadar aşama aşama inşa etmektir (İsfahani, Ts: I/466). Elmalılı’ya göre terbiye, herhangi bir şeyi tedrici surette kemal derecesine ulaştırmaktır (Yazır, 1960: I/64-65). Terbiye, insan doğasını erişebileceği en yüksek kemal derecesine ulaşabilecek şekilde yetiştirme sanatı olarak da görülür (Aynî, 2013: 7-8).

Kur’an’da terbiyeyi (eğitim) ifade eden “Rab” kavramı vardır (Bayraklı, 1989: 105). Terbiye ile aynı kökten gelen “rabbe” fiilinden elde edilen “Rab”, Allah’ın sıfatlarından (Yazır, 1960: I/63-65). Bu bağlamda rab, varlıklar âlemini yaratıp terbiye eden, eğiten, düzene sokan ve kemale götüren demektir. Bu açıdan rab sıfatının işlevsel olması, insanın Allah’ın ayetleriyle terbiye olması yani eğitilmesi anlamına gelir. Bu hususta Hz. Muhammed dönemindeki müşriklerin problemi temelinde, Allah’ın varlığından çok, onun/rabbin terbiyesini kabul etmek istememeleriydi.

Bu çalışmada biz terbiye yerine çoğunlukla Türkçede kullanılan eğitim kavramını kullanacağız. Kastettiğimiz eğitim, eğitimcinin eğitilenin aklını kontrol ettiği tipik bir kontrol işlemcisidir/prosesidir (Özenli, 1999: C3). Ekonomik bir eğitim ise, ilmî tecrübeler sayesinde elde edilen algoritmaların rehberliğinden istifade edilerek kişinin kontrolü eline alma fazına gelinceye kadar geçen süreçtir. Buradaki kontrol, göz önüne alınan konuya hem teorik hem de pratik açıdan hâkim olmaktır. Bu durum hissî düzlemde kişinin kazanacağı hazları da içine alır. Bu nedenle sırf/pür davranışçı modelin eksik kalacağı kanaatindeyiz. Burada her bir his ve haz bir makama karşılık gelir. Bu makamlar sonsuz sayıda olup eğitimle kazanılır.

2.2. Talim / Öğretim

Eğitim (terbiye) kavramıyla çoğu zaman yan yana kullanılan öğretim (talim) kavramından da kısaca bahsetmek gerekir. Bu iki kavram (eğitim ve öğretim) arasında bir farkın olduğu ifade edilir. Talim, bir şeyi gerçek hâliyle/yönüyle bilmektir, kavramaktır (İsfahânî, el-Müfredât, “‘alm” md.). Talim, insanın maharetli ve becerikli hâle gelebilmesi için gerekli bilgilerin kazandırılmasını ön planda tutar. Talim, verilen bilginin öğrencide etkisi görülünceye kadar tekrarlanır. Bu şekilde manayı/kavramı tasavvur edebilmek için nefis uyandırılır (İsfahani, 2006: 2/237). Bu çalışmada talim yerine çoğunlukla öğretim kavramını kullanacağız.

Eğitim ve öğretim aslında iç içe geçmiş iki kavram olduğu için bunları birbirinden ayırmak gerçekte zordur. Eğitim, genellikle çok küçük yaşlar için kullanılırken öğretim ise çoğunlukla büyük yaşlar için kullanılır. Bunda küçükleri şekillendirmenin, eğitmenin büyüklere oranla çok daha kolay olmasının rolü olabilir. Ayrıca öğretimde derinleşme olacağı için bilinç, irade gibi özellikler gelişmiş olmalıdır. Bunun

için de biyolojik yeterlilik gerekir. Bu nedenle eğitimde öngörülen davranışın nedenini çocuğa temellendirerek anlatma yerine onun anlayacağı şekilde basit bir anlatım tercih edilir. Çocukluk sonrası ileriki yaşlarda verilen öğretimde ise eşya hakkında kanıtlar ve gerekçeler sunulur. Ancak eğitim aslında her zaman söz konusu olduğunda bazıları eğitimin/terbiyenin öğretimden daha kapsamlı olduğunu söyler.

Kısaca ifade etmek gerekirse, eğitim genelde sade ve bütün olarak verilir. Öğretimde ise verilen bilgi, analiz (tahlil), sentez (terkib), kıyas gibi akılsal aktivitelerle sunulur ve bu işlemlerin kişide yetenek hâline gelmesi hedeflenir. Bunlardan biri de kişiyi, bilinenlerden bilinmeyenlere doğru bir yolculuğu çıkararak tefekkür (düşünme) yeteneği kazandırmaktır. Bu şekilde bir şeyin gerekçesini elde edebilmesi için kişiye aklını kullanabilme becerisini kazandırmak öğretimin temel amaçlarından biridir. Neticede, biraz önce de ifade ettiğimiz gibi, gerçekte/pratikte bu iki kavramı birbirinden ayırmak zordur.

2.3. Kur'an ve Hadislerde Talim / Öğretim

Talim kelimesi ilim kökünden gelir. Kur'an'da ve hadislerde ilim kökünden türeyen pek çok kelime bulunur. Kur'an, ilim kökünden türeyen 750 kullanıma yer vermektedir (Abdülbaki, 1417/1982: 576-591). "Talim" masdarından "öğretmek", "teallüm" masdarından "öğrenmek" anlamında fiiller kullanılmaktadır. Allah, Âdem'e isimleri öğretmiş (Bakara, 2/31), Kur'an'ı talim etmiş, insana beyanı öğretmiştir (Rahman 55/2). Yine Allah, kalemle yazmayı öğreten ve ona bilmediklerini belletendir (Alak, 96/4-5). Ayrıca Allah, İsa'ya kitabı, hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i (Maide, 5/110), Yusuf'a olayların (rüyalar) yorumunu (Yusuf, 12/101), Davud'a zırh yapmayı (Enbiya, 21/80), Muhammed'e kitabı, hikmeti ve daha önce bilmediği şeyleri (Nisa, 4/113) öğretmiştir. Kur'an'da Allah'ın gerek peygamberlere gerekse diğer insanlara kitabı, hikmeti ve bilmedikleri şeyleri öğrettiğini bildiren birçok ayet vardır (Abdülbaki, el-Mu'cem, "ilm" md.). Kur'an peygamberlerin talim görevi üstlendiklerini haber verir. Bu hususta şu ayetleri zikredebiliriz:

"Ey Rabbimiz! Onlara, içlerinden senin ayetlerini kendilerine okuyacak, onlara kitap ve hikmeti talim edecek/öğretecek, onları temizleyecek bir peygamber gönder. Çünkü üstün gelen, her şeyi yerli yerince yapan yalnız sensin." (Bakara, 2/129)

"Nitekim kendi içinizden size ayetlerimizi okuyan, sizi kötülüklerden arındıran, size kitabı ve hikmeti talim edip bilmediklerinizi size öğreten bir resul gönderdik." (Bakara, 2/151)

"Ant olsun ki içlerinden, kendilerine Allah'ın ayetlerini okuyan, (kötülüklerden ve inkârdan) kendilerini temizleyen, kendilerine Kitap ve hikmeti talim eden/öğreten bir peygamber göndermekle Allah, müminlere büyük bir lütufta bulunmuştur. Hâlbuki daha önce onlar apaçık bir sapıklık içinde idiler." (Âli İmran, 3/164)

Kur'an'da Allah'ın peygamberlere taliminden bahseden ayetler de vardır:

"Allah'ın sana lütfu ve esirgemesi olmasaydı, onlardan bir grup seni saptırmaya yeltenmişti. Onlar yalnızca kendilerini saptırırlar, sana hiçbir zarar veremezler. Allah sana Kitabı ve hikmeti indirmiş ve sana bilmediğini öğretmiştir (talim). Allah'ın lütfu sana gerçekten büyük olmuştur." (Nisa, 4/113).

"Arkadaşınız (Muhammed) sapmadı, azmadı. O, hevâdan konuşmaz. Onun konuşması kendisine vahyedilenden başkası değildir. Onu, müthiş kuvvetleri olan biri öğretti..." (Necm, 53/2-5)

Ayrıca peygamberimiz kendisinin talim görevi üstlendiğini yani muallim olduğunu ifade etmiştir:

"Ben sizlere ancak bir muallim olarak gönderildim." (İbn Mace, "Mukaddime", 17, 1434/1982; Dârimî, "Mukaddime", 32, 1420/2000).

Bir gün evinden çıkıp mescide gelen Allah Resulü orada halka olmuş iki gruptan birisinde Kur'an okunup dua edildiğini, diğerinde ise ilimle meşgul olduğunu görmüş ve şöyle söylemiştir:

"Her biri hayır üzeredir. Şunlar Kur'an okuyorlar ve Allah'a dua ediyorlar; Allah dilerse onlara istediklerini verir, dilerse vermez. Bunlar da ilim öğreniyorlar ve ilim öğretiyorlar. Ancak ben bir muallim olarak gönderildim." (Müslim b. el-Haccac, Ebü'l-Hüseyn, Müslim el-Kuşeyrî, Câmi'u's-Sahih, Müessesetü'r-Risale, Dimaşk1435/2014, "Talâk", 29).

2.4. Te'dib / Edeb

Terbiye kavramının haricinde eğitim anlamında kullanılan diğer bir kavram da “te'dib” kelimesidir. Bu kavram, iyi tutum, incelik, kibarlık anlamındaki “edeb” kelimesinin türevi olup eğitmek, bilgilendirmek manasına gelir. Edeb, bütün hata çeşitlerini, kendisiyle sakınılan şeyleri bilmektir (Cürcani, 1997: 16). Te'dib ise, kişinin eğilim ve davranışlarının bizzat kendi iradesiyle veya dış bir otoritenin etkisiyle kontrol edilip yönlendirilmesidir. Te'dib, lafzî olarak ilim ve adab öğretmek, edeb vermek, edeblendirmek, uslandırmak, disipline etmek, eğitmek, terbiye etmek anlamlarına gelir.

Talim (öğretim) ile terbiyeyi (eğitim) bir araya getiren kavramın te'dib yani edeb olduğu ifade edilir. Buna göre edeb, iyi davranış (terbiye) ile doğru bilginin (talim) terkibi olan güzeli eyleme işidir. Edeb, kişiyi hem iyi davranmaya hem de eşyayı doğru bilmeye bir çağrıdır. Dolayısıyla bu çağrı kötü davranmaktan kaçınmayı ve yanlış bilmekten sakınmayı da içerir. Nitekim bazı eserlerde edeb, “*İster ilimde ister amelde olsun yanlış yapmaktan sakınmayı mümkün kılan her şeyi bilmektir.*” şeklinde tanımlanır. Kısaca edeb, kişinin yaptığı işin hakkını vermesidir (Fazlıoğlu, 2005:28).

Din eğitiminin temel öğelerinden birinin, edebın aşılması (te'dib) olduğu ifade edilir (el-Attas, 1977: 88-89). Üst davranış biçimi olarak görülen edeb, ahlaki, sosyal ve kültürel arınmayı ihtiva etmektedir (Halstead, 2013: 146). Edeb, zihni ve ruhi terbiye anlamına da gelmektedir. Bu bağlamda Hz. Muhammed'in şöyle söylediği rivayet edilir:

“*Beni Rabbim edeblendirdi. Ne de güzel edeblendirdi.*” (el-Aclûnî, 1985: 1/70).

Yine İbn Mesud'a isnad edilen bir hadiste peygamberimiz şöyle buyurmuştur: “*Muhakkak ki Kur'an, Allah'ın yeryüzündeki nimetidir; bu nimetten edeplenin.*”

Bu husus Lisan el-Arab'da şöyle ifade edilmektedir. Kur'an'ı Kerim Allah'ın yeryüzündeki manevi ziyafete davetidir ve biz ondan gerçek bilgiyi elde ederek ziyafete katılmaya teşvik ediliyoruz. Sonuçta Kur'an'ın gerçek bilgisi, onun gerçek tadını tatmaktır (el-Attas, 1977: 65).

Edebin kaybının adaletin kaybına, bunun da sonuçta bilgide karışıklığa yol açacağı söylenir. Bu açıdan bakıldığında adaletin tezahürü, edebın gerçekleşmesidir. Buradaki adalet, her şeyin yerli yerinde olduğu (Güneş sistemi gibi) uyumlu/dengeli bir durum ya da ilişkiler hâlidir (el-Attas, 1991: 63-64). Edeb o kadar önemlidir ki edebi kabul etmeyen kişiye doğru bilginin öğretilmemesi gerektiği ifade edilir (el-Attas, 1991: 21). Bu bağlamda şu ayeti zikredebiliriz:

“*Kur'an'a arınıp temizlenmiş olanlardan başkası dokunamaz/temas edemez.*” (Vakıa, 56/79)

Burada temizliğin zihinsel/kalbî boyutu önemlidir. Çünkü Kur'an'dan hakkıyla yararlananların ulul-elbab (temiz/saf/selim akıl sahipleri) olduğu ifade edilir (Ragıp el-İsfahani, el-Müfredat, l-b-b mad., s: 733). Zira bu tip insanlar zihinsel olarak hakikate açtır veya hakikat avcılarıdır. Selim akıl sahipleri fitratı bozulmamış, kendisi için gerçek ortaya çıktığında bunu kavrayıp kabul eden, kişisel zaaf ve beklentiler sebebiyle görmezlikten gelmeyen kişilerdir. Sağlam duruş sergileyen bu tür insanlar herhangi bir konuda donanımlı olsun veya olmasın doğrulara açıktır ve gerçek ortaya çıktığında herhangi bir tarafa çekmeden gerçeği kabul edip hareketlerini ona göre düzenlerler. Önyargı ve saplantıları olmadığı için sürekli gelişim hâlinde dirler.

Bu husus oldukça önemlidir. Aksi takdirde temiz olmayan bir aklın ürettiği bilgi hem insana, hem de çevreye zarar vermeye mahkûmdur. Bu nedenle İhsan Fazlıoğlu'nun da dediği gibi, iyiyi ve doğruyu birleştiren güzeli ancak ve ancak insan-ı selim yani edepli, haddini bilen insan üretebilir. Çünkü kadim kültürümüzde terbiyenin en üst amacı kalb-i selim, talim'in en üst amacı akl-ı selim, edeb'in en üst amacı ise zevk-i selim'dir (Fazlıoğlu, 2005:28).

2.5. Muallim / Öğretmen ve Talebe / Öğrenci

Bu hususta Ş. Teoman Durallı, ilim ile bilim, muallim ile öğretmen arasında kültürümüzden kaynaklan farklılıkların olduğunu söyler. Gelenekte ilmi edinip hayatına tatbik edene âlim derlerdi. O da sevgiyle, koruyarak, kollayarak öğrenci yetiştirirdi. Bu yönüyle âlim, muallimdir. Günümüzdeyse, muallime öğretmen diyoruz. Kavramların sözleriyle birlikte anlamları da başkalaştı. Öğretmen, yetişen gence kuru bilgi aktaran meslek erbabı olarak anılmaya başlandı (Durallı, 2010: 103/32). Benzer durum öğrenci,

talebe kavramları için de söz konusudur. Daha önce öğrenci yerine talebe kavramı kullanılmaktaydı. Talebe, talep eden/isteyen demektir. Bu da yani öğrencinin ilmi talep etmesi (talebe) hem öğrencinin hem öğretmenin hem de eğitimin kalitesini artıracaktır. Ancak günümüzde gerek öğretmen ve gerekse öğrenci açısından bu tür problemleri çözmek ve eğitimin kalitesini artırmak için başka yollar aramak gerekir.

Bu başlığı burada bitirirken kısaca ifade edecek olursak, bu kavramlar arasında bir yalıtımın olmadığı, bunların birbiriyle iç içe olduğu yani birbirleriyle sıkı bir ilişki içerisinde oldukları unutulmamalıdır. Bu hususta eğitim (terbiye) ve öğretim (talim) ayrımının yapılması hem teorik hem de pratik olarak yapılanları birbirine karıştırmamak içindir. Bu ayrımın bir faydası da eğitim ve öğretimin pedagojik olması yani bu faaliyetlerin bir usulünün/yönteminin ve kurallarının olmasıdır. Zira eğitimcilik/öğretmenlik bir sanat olup bunun için gerekli becerinin/ehliyetin kazanılması gerekir. Bu hususta peygamberler rol modeldir. Peygamberimiz de kendisinin muallim olduğunu ifade etmiştir.

3. DİNİ/DİNSEL EĞİTİM VE DİN HAKKINDA EĞİTİM HUSUSUNDA KISA BİR DEĞERLENDİRME

Günümüzde din eğitimi hakkındaki tartışmalardan biri de şudur. Din eğitimi, eğitimsel bir faaliyet midir yoksa dinî bir faaliyet midir? Yani din eğitimi, okullarda uygulanan eğitim programının bir parçası mıdır yoksa dinsel değerler etrafında şekillenen dinî bir eğitim midir? Din eğitimi hakkındaki bu tartışma kısaca, *dinî eğitim* (education in religion) ve *din hakkında eğitim* (education about religion) şeklinde de ifade edilebilir. Dinsel/dinî eğitim, belirli bir dinî inancın verilmesini hedefleyen eğitim-öğretim faaliyetidir. Din hakkında eğitim ise, eğitimsel temeller üzerinde öğrencilerin din anlayışlarını ve bilgilerini geliştirmeyi ve dinî konularda özgür seçimler yapmalarını amaçlayan bir yaklaşımdır (Halstead, 2013: 137, 138).

Dinsel eğitim şu açılardan eleştiri konusudur. Bu yaklaşım eleştirel bakış ve özgürlük gibi değerlere yeterince önem vermeme, kutsal metinleri tartışmasız bilgi kaynağı olarak görme, rasyonel bazda dinî otoriteyi değerlendirme imkânının olmaması ve öğrencileri çok dinli ve kültürlü hayata hazırlayamama gibi hususlarda eleştirilmektedir (Halstead, 2013:138). Bu anlayış potansiyel olarak din eksenli bir çatışmayı içinde barındırabilir. Buna karşılık *din hakkında eğitim* yaklaşımında ise farklı dinler ve inançlar öğretilerek öğrencilere alternatiflerden haberdar olma ve yaşamlarında dinle ilgili seçimler yapabilme şansı verilir. Farklı din ve inançlar hakkında öğrencilere bilgi verilerek dinî önyargıların/taassubun ortadan kalkması ve hoşgörünün oluşması istenilir.

Bu iki yaklaşımın bir arada olabileceğini savunanlar da vardır (Halstead, 2013:139). Dinî eğitimden maksadın dine uygun bir eğitim olduğu düşünülürse, bundan eğitim faaliyetlerinin tamamının dine uygunluğu anlaşılabilir. Bizim bu konulardaki yaklaşımımız yeri geldikçe gerekçeleriyle açıklanacaktır.

Burada kısaca ifade etmek gerekirse, birinci ve ikinci yaklaşımdan kaynaklanan problemlerin İslam dini açısından bir sorun teşkil etmeyeceğini düşünüyoruz. Bu bağlamda İslamiyet'i diğer dinlerle aynı kategoride değerlendirmenin yanlış olduğu kanaatindeyiz. Bu konuda diğer önemli bir problem de İslam'ın yanlış anlaşılması sebebiyle dine sonradan girmiş bidat ve hurafelerdir/tahrifattır. Neticede, bu husustaki tartışma, bir bakıma verilen din eğitiminin mahiyetine bağlıdır diyebiliriz.

Aslında bu tartışma, bir bakıma, dinin meselelerinin, içeriklerinin, konularının ve kazanımlarının ne olduğu problemidir. Örneğin, din teknik (mühendislik gibi) bir problemi kendisine konu edinir mi edinirse hangi bağlamda edinir? Diğer bir problem de eğitimi verilecek dinin konuları ve kazandırmak istedikleri belirlendikten sonra bunların yaş ve idrak gruplarına nasıl verileceğinin kısaca doğru stratejilerin (pedagoji) nasıl uygulanacağına tespitidir. Bu problem de bu hususta program hazırlamayı ve hazırlanan programın farklı idrak ve algıya sahip bireylere nasıl aktarılacağı konusunda kullanılacak yöntem sorununu karşımıza çıkarır. Ayrıca din eğitiminde ödül ve ceza gibi meseleler de önemli bir sorun olarak önümüze gelir.

Bu hususta diğer önemli bir nokta da tercih etme potansiyeline sahip olup bunu gereği gibi kullanan bireyler için verilecek eğitimin niteliği problemidir. Bu öğrencilere daha doğru bir tercihin nasıl yapılabileceği hakkında eğitim verilebilir. Bu da bu tip insanları din fuarlarına götürüp gezdirmek gibi bir şeydir. Tercih etme potansiyeline sahip fakat bunu gereği gibi kullanamayanlara gelince, onlara verilecek eğitim öncekinden biraz farklıdır. Bunlara verilecek eğitim öncelikle bu öğrencilerin tercih

etme potansiyeline sahip olduklarının farkına vardırılması ve bunu eyleme geçirebilecek bir özgüvenin kazandırılması eğitimidir. Daha sonra da bu öğrencilere doğru tercih yapabilme becerisini kazandıracak bir eğitimin verilmesi gerekir. Ancak tüm bunların cevabını bulmadan önce, öğretilecek dinin insana kazandıracakları netleştirilmelidir.

Bu bağlamda din eğitimi, diğer disiplinlerden farklıdır. Örneğin bu disiplin devamlı olarak yaratıcı faktörünü göz önüne serer. Fiziki sistemimizin dışında farklı sistemlerde ikinci bir yaşam hakkının varlığından bahseder. Burada da yine eğitimi verilecek konular netleştikten sonra bunların farklı gruplara nasıl verilebileceği problemi karşımıza çıkar. Mesela, yaratıcının farklı yaş gruplarına nasıl tanıtılacağı başlı başına bir problemdir. Bu konuda yanlış tanıtımların önüne geçmek de din eğitiminin uğraşması gereken sorunlardandır. Yine Kur'an'da ehli kitap olarak adlandırılanların yaptıkları yanlışlar anlatılır. Kur'an bu yanlışlar üzerinde durarak takipçilerinin aynı hatalara düşmelerini önlemek istemektedir. Dolayısıyla öncelikle eğitilenlerin eksik, yanlış ve doğru kazanımları tespit edildikten sonra din eğitimi verilmelidir.

Öte yandan din eğitiminde kazandırılmak istenen davranışlar, farklı coğrafyalarda farklı sıfatlar altında isimlendirilmiş olabilir. Burada neye önem verileceği netleştirilmelidir. Yani aynı içeriğe sahip kazanımın farklı isimlendirilmesi durumunda, eğitim o kişi için gerçekleşmiş kabul edilir mi? Bu bağlamda din eğitimi herhangi bir edini mi kazandırmak istemektedir? Diyelim ki farklı coğrafyadaki bir birey bu eğitimin kazandırmak istediğini gereği gibi yerine getirmekte ancak bunu o din dilindeki gibi isimlendirmemektedir. Bu durumda din diliyle ifade edilmese bile öğrenci o eğitimi almış mı kabul edilecektir? Aslında bu mesele din eğitiminin belli bir coğrafyaya mahkûm olup olmadığı ile ilgili bir sorundur. Burada meseleye daha çok İslam'ın kitabı Kur'an çerçevesinde baktığımızı hatırlatalım.

Batıl diye nitelendirilen dinlerin şu veya bu şekilde verdikleri eğitim neticesinde kişinin kazanımlarıyla, hak din diye nitelendirilen dinin kişilere kazandırdıkları içerik olarak aynı olduğunda bu durum bu dinler arasında bir ayıklamayı gündeme getirir mi? Yoksa çoklu/çok alanlı disiplinlerin (multidisipliner, multidisciplinary) kendi aralarındaki ilişkiler gibi, çoklu dinler arası ilişkilerden mi bahsetmek gerekir? Eğer dinler hak ve batıl olarak adlandırılmaz ise böyle bir, çoklu dinler yaklaşımından bahsedilebilir mi? Burada bahsettiğimiz çoklu dinler yaklaşımı, kültürler arası diyalog meselesiyle aynı şey değildir. Kültürel kodlar arası karşılıklı tanıma ve paylaşımında bulunma bizim söylediğimizden farklıdır. Din, kendisini meydana getiren ilkelere aykırı olmadıkça, kültürel kodları problem olarak görmez. Bunun sebebini daha önce izah etmiştik.

Bu sebeple verilecek eğitimin, kültürel kodlara ait bir konunun eğitimi mi yoksa dine ait bir konunun eğitimi mi olduğu hususu başta ayrıştırılmalıdır. Burada kültürel kodlara ait eğitim, din eğitimi olarak kabul edilecek mi sorusu da gündeme gelir. Yine biraz önce vardığımız sonuca gelmekteyiz. Önce dinin içeriği, konuları, meseleleri ve kazandırmak istedikleri belirlenir. Daha sonra da eğitim programı, materyaller ve süreçler belirlenir. Aksi takdirde gereği gibi bir din eğitiminden bahsetmek zordur. Din eğitimi bu şekilde icra edilmezse ortaya konulan eğitim bazı zümrelerin tekelinde merdiven altı bir eğitime dönüşebilir. Bu durumda da din, bu zümrelerin kendi amaçlarını gerçekleştirme hususunda bir araç hâline gelmiş olacaktır. Bunların örneği hem günümüzde hem de tarihte bolca vardır.

Bu bölüme son verirken kısaca özetlemek gerekirse bizim burada kastettiğimiz din, Kur'an'da anlatılan İslam dinidir. Bu da Allah'ın resulleri (doğal resuller de dâhil) vasıtasıyla insan için gönderdiği yazılı ve kevnî/doğal ayetlerde anlatılmaktadır. Bu ayetlerden elde edilen tecrübeler ve ilmî bilgiler de bu dinin yorumudur. Bu bağlamda din eğitimi, insanın kendisi, yaratıcısı ve mahlûkatla yaratılış amacına uygun nitelikli bir ilişki kurabilmesi için din ile buluşturulup doğuştan verilen potansiyel yeteneklerini aktif hâle getirip geliştirerek iyi insan (Müslüman) yetiştirme (eğitim ve öğretim) faaliyetidir. Kısacası din eğitimi, insanın din ile talim (öğretim) ve terbiye (eğitim) faaliyetidir.

4. SONUÇ

Ekonomik bir eğitim ise, ilmî tecrübeler sayesinde elde edilen algoritmaların rehberliğinden istifade edilerek kişinin kontrolü eline alma fazına gelinceye kadar geçen süreçtir. Buradaki kontrol, göz önüne alınan konuya hem teorik hem de pratik açıdan hâkim olmaktır. Bu durum hissî düzlemde kişinin kazanacağı hazları da içine alır. Bu nedenle sırf/pür davranışçı modelin eksik kalacağı kanaatindeyiz. Burada her bir his ve haz bir makama karşılık gelir. Bu makamlar sonsuz sayıda olup eğitimle kazanılır.

Öğrencilere doğru tercih yapabilme becerisini kazandıracak bir eğitimin verilmesi gerekir. Ancak tüm bunların cevabını bulmadan önce, öğretilen dinin insana kazandıracakları netleştirilmelidir.

Bu bağlamda din eğitimi, diğer disiplinlerden farklıdır. Örneğin bu disiplin devamlı olarak yaratıcı faktörünü göz önüne serer. Fiziki sistemimizin dışında farklı sistemlerde ikinci bir yaşam hakkının varlığından bahseder. Burada da yine eğitimi verilecek konular netleştikten sonra bunların farklı gruplara nasıl verilebileceği problemi karşımıza çıkar.

Bu konuda yanlış tanımların önüne geçmek de din eğitiminin uğraşması gereken sorunlardandır. Yine Kur'an'da ehli kitap olarak adlandırılanların yaptıkları yanlışlar anlatılır. Kur'an bu yanlışlar üzerinde durarak takipçilerinin aynı hatalara düşmelerini önlemek istemektedir. Dolayısıyla öncelikle eğitilenlerin eksik, yanlış ve doğru kazanımları tespit edildikten sonra din eğitimi verilmelidir.

Din eğitiminde kazandırılmak istenen davranışlar, farklı coğrafyalarda farklı sıfatlar altında isimlendirilmiş olabilir. Burada neye önem verileceği netleştirilmelidir. Din eğitimi belli bir coğrafyaya mahkûm olmamalıdır.

Din, kendisini meydana getiren ilkelere aykırı olmadıkça, kültürel kodları problem olarak görmez. Bu sebeple verilecek eğitimin, kültürel kodlara ait bir konunun eğitimi mi yoksa dine ait bir konunun eğitimi mi olduğu hususu başta ayrıştırılmalıdır.

Önce dinin içeriği, konuları, meseleleri ve kazandırmak istedikleri belirlenir. Daha sonra da eğitim programı, materyaller ve süreçler belirlenir. Aksi takdirde gereği gibi bir din eğitiminden bahsetmek zordur. Din eğitimi bu şekilde icra edilmezse ortaya konulan eğitim bazı zümrelerin tekelinde merdiven altı bir eğitime dönüşebilir. Bu durumda da din, bu zümrelerin kendi amaçlarını gerçekleştirme hususunda bir araç hâline gelmiş olacaktır. Bunların örneği hem günümüzde hem de tarihte bolca vardır.

Din eğitimi, insanın kendisi, yaratıcısı ve mahlûkatla yaratılış amacına uygun nitelikli bir ilişki kurabilmesi için din ile buluşturulup doğuştan verilen potansiyel yeteneklerini aktif hâle getirip geliştirerek iyi insan (Müslüman) yetiştirme (eğitim ve öğretim) faaliyetidir. Kısacası din eğitimi, insanın din ile talim (öğretim) ve terbiye (eğitim) faaliyetidir.

KAYNAKLAR

- ABDULBAKİ, M. F. (1982). *Mucemu'l-Mufehras li-el Fazıl Kur'anil Kerim*. İstanbul: Mektebetü'l İslamiyyeh.
- AYNÎ, M. A. (2013). *Ahlak Dersleri*. İstanbul: Büyüyenay.
- BAYRAKLI, B. (1989). *İslâm'da Eğitim*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı.
- BİLGİN, B. (1995). *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*. Ankara: Yeni Çizgi.
- CÜRCANİ, ALİ İBN MUHAMMED ES-SEYYİD EŞ-ŞERİF; *Tarifât Arapça-Türkçe Terimler Sözlüğü*, Arif Erkan (Tercüme ve Şerh), Bahar Yayınları, İstanbul, 1997.
- DÂRİMÎ, EBÛ M. A. B. A. B. FAZL. (1420/2000). *es-Sünen*. Kahire: Darü'l-Hadis.
- DURALI, Ş. T. (2010). "Mürşit 1", *TED Ankara Kolejliler*. Sayı:103. <https://www.teomandurali.com/wp-content/uploads/2017/11/Mursit-1-Ted-Ankara-Kolejliler.pdf>.
- EL-ACLÛNÎ, İ. B. M. (1985). *Keşfü'l-hafâ* I-II. Ahmed el-Kalâş (Neşr.) Beyrut.
- EL-ATTAS, S. M. N. (1991). *İslamî Eğitim*. Ali Çoksu (Çev.). İstanbul: Endülüs.
- EL-ATTAS, S. M. N. (1977). Birinci Dünya İslam Eğitimi Konferansı. *Tavsiyeler*. Cidde-Mekke. Kral Abdülaziz Üniversitesi.
- FAZLIOĞLU, İ. (2005). "Terbiye, Talim. Edeb", *Anlayış Dergisi*. İstanbul.
- HALSTEAD, J. M. (2013). *Din Eğitimi*. Abdulkadir Çekin (Çev.). İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi. Journal of the Human and Social Science Researches, Cilt: 2, Sayı: 3. Ankara.

- ISFAHÂNÎ, R. (Ts). *el-Müfredât fî Garîbi 'l-Kur'ân*. Muhammed Seyyid Gîlânî (Neş.). Beyrut: Dâru'l-Ma'rife.
- ISFAHANÎ, R. (2006). *Müfredat*. A. Güneş/M. Yolcu (Ter.). İstanbul: Çıra Yayınları.
- İBN MACE, EBU A. M. B. YEZİD. (1982). *es-Sünen*. Haydar Hatipoğlu (Çev.). İstanbul.
- İBN MANZUR. (Ts). *Lisanu'l Arab* 1-XV. Beyrut: Daru's- Sadr.
- KİNG, J. P. (2003). *Matematik Sanatı* (Çev. Nermin Arık), TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, Ankara.
- MÜSLİM B. EL-HACCAC, EBÜ'L-HÜSEYN. (1435/2014). Müslim el-Kuşeyrî. Câmi'u's-sahih. *Müessesetü'r-Risale*. Dımaşk.
- NAJMUDDİN, Y.(1981). Knowledge and Education in Islam. *The M. W. L. Journal*, 8(9),8-13.
- ÖZENLİ, S. (1999). *İlmî Sohbetler*. Adana: Karakuşlar.
- SELÇUK, M. (1990). *Çocuğun Eğitiminde Dinî Motifler*, T.D. Vakfı Ankara.
- YAZIR, E. M. H. (1960). *Hak Dini Kur'an Dili* I-IX. İstanbul: Nebioğlu.